

Pierre Bourdieu: Sociologické hľadání sebe sama

Brno, DOPLNĚK 2012, 108 s.

Útlý spis slávneho francúzskeho sociológa Pierra Bourdieua *Sociologické hľadání sebe sama*, ktorý vlni vyšiel v brnianskom vydavateľstve Doplněk, je určitým kľúčom, či úvodom, do štúdia jeho rozsiahleho diela a zároveň aj jeho záverečnou reflexiou, reflexivitou, alebo – autorovými slovami – sociologickou sebaanalýzou. Umožňuje lepšie pochopiť autorove preferencie tém, metód skúmania a spôsoby jeho argumentácie. Zároveň umožňuje svojrázny nahlád aj vhlád do špecifik francúzskej sociológie a jej pozície a prestíže v kontexte iných vied vo Francúzsku. V neposlednom rade je čítanie tejto knižky nevšedným literárnym, štylistickým a dokonca aj silným emocionálnym zážitkom. Ak iné publikácie Bourdieua čítame na etapy, vraciame sa k určitým pasážam, či sme obsahu porozumeli, túto prečítame jedným dychom a vraciame sa, aby sme s autorom ešte pobudli.

Jadrom Bourdieuovho *Sociologického hľadání sebe sama* je aplikácia jeho teoretických konceptov *habitus*, *pole*, *druhy kapitálov* na príbeh jeho životnej dráhy. Tento príbeh nenesleduje v obvyklej chronologickej lineárnosti, nezačína od narodenia a detstva, a to akiste nielen preto, že – ako píše – nemal v úmysle venovať sa tu životopisu ako žánru, ktorý je podľa neho konvenčný a iluzórny. Východiskový bod z ktorého začína je jeho štúdium filozofie na *École normale supérieure* v Paríži. Toto univerzitné prostredie päťdesiatych rokov považuje za podstatné pole, s ktorým a proti ktorému sa utváral a jeho pochopenie stavia ako predpoklad pochopenia ostatného jeho diela.

Dielo Bourdieua je impozantné svojim rozsahom i obsahom troch desiatok kníh, štyroch stoviek článkov, množstva akademických aj verejných akcií s neobyčajne širokým tematickým záberom, kvôli ktorému býva označovaný ako encyklopedický či univerzálny sociológ. Bourdieu patrí

v súčasnosti k najcitovanejším sociológom v celosvetovom meradle a je očividne najcitovanejším spomedzi francúzskych sociológov. Sociológovia mimo Francúzska sa zvyknú vyjadrovať o francúzskej sociológii, že je vo vzťahu k Bourdieuovi „heavily influenced“, čo však optikou niektorých francúzskych sociológov (spomeňme napríklad N. Heinich) môže svedčiť aj o tom, že sociológovia mimo Francúzska poznajú slabo francúzsku sociológiu, objavujú a nadchýňajú sa Bourdieuom s veľkým časovým oneskorením a odvolávajú sa na jeho takmer polstoročie staré práce ako na aktuálne. Okrem tejto časovej relativizácie výsledkov výskumov Bourdieua, ďalšia otázka sa vzťahuje na možnosti a medze ich zovšeobecňovania, vzhľadom na ich získanie v špecificky francúzskom prostredí.

Otázka možností a medzí zovšeobecňovania poznatkov z Bourdieuovho diela – či už temporálne, alebo miestne – akiste prekračuje zámer aj možnosti recenzie. Možno plodnejšie bude pripomenúť aj jeho vplyv netransparentný, skrytý, neznámy, či pozabudnutý. Ako ilustráciu a zároveň využitie príležitosti na pripomenutie možno uviesť pozabudnuté začiatky histórie recepcie Bourdieua v našich končinách. Bol to docent Vladimír Juřík, ktorý v rokoch 1968–1969 na svojich prednáškach novokoncipovaného predmetu aj odboru sociológia kultúry na *Fakultě sociálních věd a publicistiky UK v Prahe* hovorieval o „příteli Pierru Bourdieu“ síce príležitostne, ale o to zanietenejšie. Juřík absolvoval v akademickom roku 1966/1967 študijný a prednáškový pobyt na vtedajšom *Centre d'Études Sociologiques de la Sorbonne IV*. Bourdieu dva roky predtým prišiel do Paríža prednášať na *École des hautes études en sciences sociales*. Juřík už hovoril o Bourdieuovi ako o najvýraznejšom a najdynamickejšom súčasnom francúzskom sociológovi. Zmieňoval najmä jeho názory, podľa ktorých tí, ktorí prídu na vysokoškolské štúdiá zo skromných vidieckych pomerov, musia nielen počas štúdia, ale aj po jeho

absolvovaní „pocítit až na dřevě kosti, že jsou vnímání jako nežádoucí parvenu“. (Pripomeňme len na okraj, že *La Distinction* vydal Bourdieu v roku 1979.) Výraz „nežádoucí parvenu“ pôsobil frekvenciou a emotívnosťou v Juříkových prednáškach ako neprehliadnuteľný prejav rezonancie s Bourdieuom, ale zároveň mohol vzbudzovať poslucháčske rozpaky, či tieto Bourdieuove názory sú použiteľné aj v našich končinách. Z vtedajšej študentskej pozície sa zdalo, že iba pedagógovia ako Václav Černý, Jan Patočka a niekoľko ďalších neprešli formatívnymi procesmi ideológie „komunizmu“ a budovania socializmu, v ktorých skromnejší pôvod znamenal výhodnejšiu pozíciu pre avansovanie. Proces prekonávania rozdielov medzi mestom a dedinou smerom k homogenite bol vlastne režimovo programový, no takéto videnie je možno zjednodušujúce. Ak totiž zvážime, že Juřík sa narodil v roku 1925 vo Vsetíne a prišiel študovať na Filozofickú fakultu do Prahy zrejme ešte pred nástupom komunizmu, potom – z hľadiska časo-priestorového – nie sú vylúčené nefalšované pocity „nežádoucího parvenu“. Podľa príležitostných poznámok Juříka možno predpokladať, že Bourdieu ho inšpiroval a utvrdil najmä v upevnení presvedčenia o dôležitosti odboru sociológia kultúry a v nevšednom pracovnom nasadení. Svedčí o tom napr. Juříkova publikácia „*Místo a pojetí sociologie kultury*“ (v rozsahu 512 strán, ktorá stihla vyjsť iba cyklostylom v Krajskom kultúrnom stredisku v Ostrave, s vročením 1969) a aj samotné presadenie študijného odboru sociológia kultúry na FSVP UK. Normalizácia radikálne zneviedila akademickú dráhu Juříka, jeho sociológiu kultúry aj to, či a ako sa zaoberal Bourdieuom.

Inšpiratívnosť Bourdieua má teda rôzne podoby a znemožňuje jeho jednoduché charakteristiky a zaradenie, práve naopak. Sám v závere svojho sociologického hľadania seba konštatuje: „*Jediné, co je v každém případě jisté, že jsem-li nezařaditelný jako empirický činitel, nepřestal jsem usilovat být co*

možná nejvíc nezařaditelný i jako vědec, zejména tím, že jsem dával najevo svůj postoj a jeho vývoj v čase, tak jak to činím tady...“. Bourdieu je z rodu tých osamelých bežcov, ktorí vďaka svojmu naturelu a životnému údelu cítia právo aj povinnosť samostatného, hoci aj osamelého videnia sveta. Nestotožňujú sa so žiadnou stranou, módou, smerom ani modelom, berú zreteľ nielen na „áno“, ale tiež aj na „aj“.

„Duálnosť“ je v publikácii *Sociologické hledání sebe sama* frekventovaným slovom, či už sa vzťahuje k reflektivitě štúdia, služby v armáde, teoretických koncepcií, výskumov či zaujímania politických postojov. Táto duálnosť u Bourdieua však nemá príchut' dobrodružného intelektuálneho hľadacstva, ktoré sa – vyjadrené príhodným českým výrazom – „hledá, aniž se nachází“, naopak, má podobu, podľa samotného autora, až dramatického napätia medzi protikladmi na ceste k dopracovaniu sa k riešeniu, za ktoré „draho zaplatil“.

Nie je bez zaujímavosti, ak sa autor v programovom a „sociologickom“ (!) hľadaní seba dopracúva ku konečnému záveru: „*A nebylo to jednou v mém životě, kdy jsem měl pocit, že mně unáší jakási vyšší moc, abych učinil něco, co mě přijde draho, a nezbytnost to učinit jsem cítil jen já sám*“.

Bourdieu svoju „duálnosť“ však v žiadnom prípade neaplikuje v pohľade na svojich rodičov, jeho zmienky o nich sú spre-vádzané len jednoznačnou a hlbokou empatiou. Vzbudzujú dokonca dojem, že motiváciou jeho obrovského úsilia a výkonov bola práve túžba ukázať, že aj rodičia zo „skromných pomerov“ sú schopní vychovať a zaslúžia si potomka, ktorý sa dokáže vyrovnáť tým z najvyšších vrstiev, ba aj ich tromfnúť, a to práve na jednom z ich najdôležitejších polí, spojenom so vzdelaním.

Na druhej strane jeho pohľad na svojich intelektuálnych súputníkov je svojrázne a diferencovane členitý. Napríklad, v prípade M. Foucaulta táto optika zahrnuje mnoho dimenzií a položiek, v ktorých sa s ním

aj porovnáva, pričom zisťuje, že „s ním měl podobné ...téměř všechny vlastnosti, s výjimkou dvou, které však podle mého názoru významně utvářely jeho intelektuální projekt: pocházel z provinčně buržoazní rodiny a byl homosexuál (mohli bychom dodat ještě vlastnost třetí, ale ta je podle mne jen následkem dvou předchozích a současně je i vysvětlujícím faktorem, a to skutečnost, že byl filosof a také si tak říkal).“ Iným príkladom je redukujúci pohľad na P. Lazarsfelda, len ako na hlavného predstaviteľa nadnárodnej vedeckej spoločnosti a následne R. Boudona predstavuje už iba polvetou, ako „šéfa francouzské pobočky své nadnárodní vědecké společnosti“.

Celkove Bourdieu venuje väčšiu pozornosť filozofom, ktorí – napriek jeho ostentatívnej a reflexívnej konverzii k sociológii – v tomto autobiografickom pohľade boli viac jeho referenčnou skupinou. Určité preferencie a zjednodušenia jeho optiky však možno interpretovať aj jeho zámerom, aby čitatelia jeho kníh z mladších vekových kategórií – ktorým Bourdieu, ako viackrát v texte pripomenul, predovšetkým adresoval tento svoj spis – mali ľahšiu orientáciu v tom čo zostalo nevyslovené, a aj v akomsi odkaze. V takých situáciách sa zjednodušeniam a sebaštylizácii ťažko vyhnúť.

Publikáciu „*Sociologické hledání sebe sama*“ preložila do češtiny Jana Klokočková, z francúzskeho textu *Esquisse pour une auto-analyse*, vydaného v *Éditions raison d'agir*, 2004. Obsahuje *Předmluvu k českému vydání* od J. Kellera, *Poznámku francouzského vydavatele* a napokon krátky medailón *Pierre Bourdieu (1930 – 2002)*. Spomenutá *Poznámka...* prináša pohľad na okolnosti vzniku textu knihy, kde sa možno dozvedieť, že ide o preklad z nemeckej verzie *Ein Soziologischer Selbstversuch*, Frankfurt, Suhrkamp, 2002 – že Bourdieu „tuto knihu vydal nejprve v Německu, a přestože měl v úmyslu ji přepřacovat pro účely francouzského vydání, rozhodli jsme se ji publikovat ve verzi německé...“. *Poznámka...* teda skôr zahmlí než objasní ako je to s pôvodnou Bourdieuovou francúzskou verziou tejto publikácie.

Hoci Bourdieu hneď na začiatku publikácie explicitne pripomína „*Toto není životopis*“ a ešte aj na viacerých miestach sa v tomto zmysle jednoznačne vyjadruje, možno tento jeho spis čítať aj ako životopis. Následne sa však väčšina zo záplavy životopisov na knižnom trhu, vrátane niektorých zo sociologického pera, javí ako nehodná čítania. Možno to brať aj tak, že Bourdieuovo *Sociologické hledání sebe sama* je životopis, špecifický a sviatočný, a to napriek tomu, alebo možno aj práve preto, že životopisom nechcel byť.

Adela Kvasničková

Radka Dudová: *Interrupce v České republice: zápas o ženská těla*

Praha, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., 2012, 177 s.

Jak podotýká Radka Dudová v úvodu své práce, právo na legální a bezpečnou interrupci patřilo mezi hlavní témata kampaní ženského hnutí v 60. a 70. letech 20. století a diskuze a střety ohledně tohoto práva vedly k novému definování autonomie žen, jejich svobod, reprodukčních práv a mateřství (terminologicky označováno jako 2. vlna feminismu). Právě zcela odlišná cesta k legální a bezpečné interrupci pro ženy v bývalém Československu v době reálného socialismu je hlavním předmětem této publikace. I když vývoj „interrupční politiky“ je v knize dotážen prakticky až do současnosti, meritum knihy spočívá v důkladném rozboru posunů v této problematice v Československu v době od 50. let do začátku 90. let a ve vysvětlení dalšího vývoje od 90. let až do současnosti, které z těchto posunů vyplývá. Je zde velmi prakticky ukázán fenomén tzv. závislosti na cestě (path dependency) určující dnešní stav regulace interrupcí v české společnosti.

Bez ohledu na to, že kniha bude v knihovnách zařazována zřejmě do kolonky gender studies, je dobré si povšimnout kon-